

Universiteit Utrecht

Ouderlijke conflicten na scheiding, triangulatie en de samenhang met het zelfbeeld van adolescenten.

M. van Leeuwen, 7086334

L.E.M. Franke, 2937514

Universiteit Utrecht

Premaster Clinical Child, Family and Education Studies

Dr. I.E. van der Valk

2 juli 2021

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Abstract	4
Introductie	5
<i>Zelfbeeld</i>	6
<i>Ouderlijke conflicten</i>	6
<i>Triangulatie</i>	7
<i>Dit onderzoek</i>	8
Methode	9
<i>Procedure</i>	9
<i>Steekproef</i>	9
<i>Instrumenten</i>	10
<i>Ouderlijke conflicten</i>	10
<i>Triangulatie</i>	10
<i>Self-Concept Clarity</i>	10
<i>Analyseprocedure</i>	11
Resultaten	12
<i>Beschrijvende statistieken</i>	12
<i>Zelfbeeld en ouderlijke conflicten</i>	12
<i>Zelfbeeld en triangulatie</i>	13
<i>Rol van triangulatie</i>	13
Discussie	14
<i>Deelvraag 1: Conflicten na de scheiding en zelfbeeld</i>	14
<i>Deelvraag 2: Triangulatie en zelfbeeld</i>	15
<i>Deelvraag 3: Ouderlijke conflicten en het zelfbeeld van adolescenten</i>	15
<i>Dit onderzoek</i>	16
Conclusie	17
Referenties	18

Voorwoord

Voor u ligt de Bachelor thesis die wij hebben geschreven ter afronding van de premaster aan de Universiteit Utrecht. We zijn trots dit aan u te kunnen presenteren.

Dagelijks zijn wij werkzaam met adolescenten in een scheiding die te maken hebben met conflicten tussen hun ouders en waar zij last van ervaren. We voelen ons vereerd gebruik te mogen maken van de dataset 'waar hoor ik thuis?' om het mechanisme van deze conflicten en het effect hiervan op het zelfbeeld van adolescenten beter te begrijpen. De literatuur is vrij consistent over het gegeven dat ouderlijke conflicten samenhangen met een laag zelfbeeld bij adolescenten. Helaas is er nog weinig bekend over de samenhang tussen het zelfbeeld van adolescenten en het betrokken zijn bij ouderlijke conflicten. We hopen hier met ons onderzoek duidelijkheid over te geven. Wij willen graag onze begeleider dr. I. Van der Valk bedanken voor haar begeleiding. Haar oneindige deskundigheid en enthousiasme over deze onderwerpen zijn van groot belang geweest voor de totstandkoming van onze thesis, evenals haar geduld in het geven van feedback. Tot slot hebben wij zelf een intensief proces doorlopen waarbij we onze kwaliteiten en valkuilen zijn tegengekomen en vooral ook veel plezier hebben gehad in de samenwerking.

Abstract

Background. Parental conflicts after divorce can have major consequences for the well-being of young people. There are many studies examining these consequences, but few look at the influence of triangulation on adolescents' self-esteem. This study zoomed in on the distinct relationships of conflict, triangulation, and low self-esteem in adolescents. It was also investigated whether there is interaction. **Target.** The aim of this study is to investigate the relationship between post-divorce conflict and adolescents' low self-esteem. The role of triangulation in this context is examined: how does triangulation relate to the adolescent's self-concept clarity? **Method.** This study involved 188 divorced adolescents, who were between 12 and 16 years old. The data from the first wave of the project 'Where do I belong?' were used for the research. The questionnaires, among others, *Coparenting Behavior Questionnaire* and the *Self Concept Clarity Scale* were used to answer the research questions. A single regression and a multiple regression were used. **Results.** The results show that when adolescents reported more conflicts between parents, this was associated with a lower self-esteem, and vice versa. When triangulation was added to the regression model, the main effect of parental conflicts was no longer significant. **Discussion.** Possible follow-up research could focus on what in the relationship between adolescents and parents ensures that triangulation starts and effects the adolescent.

Keywords: *triangulation, self-concept clarity, parental conflicts, adolescents, parental divorce, moderation, spillover, familysystem*

Introductie

De laatste jaren lopen de echtscheidingscijfers uiteen van 30.000 tot 50.000 per jaar (CBS, 2021; Ter Voert, 2020). In 2019 waren er in Nederland ongeveer 30.000 minderjarige kinderen betrokken bij een echtscheiding (CBS, 2021). Een scheiding kan een gevolg hebben voor het hele systeem, zoals in de gezinssysteem theorie beschreven wordt (Minuchin, 1975). Kinderen van gescheiden ouders laten in vergelijking met kinderen uit intacte gezinnen, gemiddeld lagere schoolprestaties zien, ontwikkelen een lager zelfbeeld en kunnen meer problemen ervaren in sociale relaties (Amato & Irving, 2006). Onder meer in de meta-analyse van Amato & Keith (1991) en ook in het onderzoek van Van Peer (2006) wordt beschreven dat niet zozeer de scheiding, maar de conflicten die er vaak mee gepaard gaan verantwoordelijk zijn voor de negatieve gevolgen. Zo blijken conflicten tussen ouders onderling een zeer belangrijke rol te spelen, maar ook de impact wanneer de kinderen betrokken worden bij deze conflicten (Ben-Ami & Baker, 2012). Meerdere onderzoeken laten een relatie zien tussen conflicten na scheiding en problematiek van kinderen op verschillende domeinen (Booth & Amato 2001; Du Rocher & Cummings, 2003; Kelly, 2000). De impact van ouderlijke conflicten na scheiding kan daarnaast groter zijn wanneer de kinderen ook betrokken worden bij deze conflicten. Dit noemt men triangulatie (Salvador Minuchin, 1974). Dit is een situatie waarin kinderen of adolescenten het gevoel kunnen hebben om de kant van één van de ouders te moeten kiezen (Grych & Fosco, 2004). Ook met betrekking tot het zelfbeeld is er een samenhang gevonden met ouderlijke conflicten na de scheiding (Amato en Irving, 2006). Adolescenten hebben na een scheiding vaak een lager gevoel van eigenwaarde, wat vooral waar te nemen is in de mate van het gerapporteerde zelfvertrouwen (Shimkowski & Schrodtt, 2012). Campbell en anderen (1996) en Schwartz en anderen (2011) benadrukken dat een zelfbeeld dat volledig is ontwikkeld van belang is voor identiteitsontwikkeling. Er kan op basis van de voorgaande bevindingen uit de literatuur geconcludeerd worden dat ouderlijke conflicten na de scheiding verschillende gevolgen met zich mee kunnen brengen voor de adolescent. Echter wordt niet duidelijk of triangulatie een modererende rol speelt in de samenhang tussen ouderlijke conflicten na de scheiding en het zelfbeeld van adolescenten. Met dit onderzoek kan deze kloof gedicht worden. Ook zou bijgedragen kunnen worden aan wetenschappelijke onderbouwing over de ontwikkeling van het zelfbeeld van adolescenten in conflicten na scheiding. Dit onderzoek kan ook ondersteunend zijn aan interventieontwikkeling voor adolescenten na echtscheiding gericht op de ontwikkeling van het zelfbeeld waar ouderlijke conflicten en triangulatie een rol spelen. In deze inleiding zal vanuit een theoretisch kader ingegaan worden op de afzonderlijke begrippen; conflicten na de scheiding, zelfbeeld en triangulatie, gevolgd door de bijbehorende hoofd- en deelvragen.

Zelfbeeld

Zoals in de introductie al wordt beschreven, is het vormen van een helder en stabiel zelfbeeld een belangrijke ontwikkelingstaak die in de adolescentieperiode centraal staat (Schwartz et al., 2011). Onder een helder zelfbeeld wordt de mate verstaan waarin je goed weet wat voor persoon je bent (Buehler & Welsh, 2009). Helderheid van het zelfbeeld betreft ook de stabiliteit van het zelfbeeld in de tijd en de consistentie van zelfperceptie in verschillende situaties en is positief gerelateerd aan verschillende aspecten van aanpassing en welzijn, zoals het gevoel van eigenwaarde (Campbell et al., 1996), relatiekwaliteit (Lewandowski et al., 2010) en een lagere mate van depressieve symptomen (Lee-Flynn et al., 2011). Een laag zelfbeeld tijdens de adolescentie is een voorspeller van een slechte sociale relatie later in het leven, maar vormt ook een verhoogd risico voor het ontwikkelen van psychopathologie (Burt & Barnes, 2008). Ouderlijke conflicten en/of een scheiding kunnen het zelfbeeld van de adolescent negatief beïnvloeden (Seidah & Bouffard, 2007). Onderzoek toont aan dat internaliserende problemen zoals angst, lichamelijke klachten, een laag zelfbeeld en depressie in hoge mate verbonden zijn met ouderlijke conflicten na scheiding (Buehler en Welsh, 2009; Amato 2000). Er wordt consistent een verband aangetoond tussen ouderlijke conflicten na de scheiding en een laag zelfbeeld van de adolescent. In de volgende paragraaf wordt nader ingegaan op ouderlijke conflicten na scheiding en de samenhang met zelfbeeld.

Ouderlijke conflicten

Het is bekend dat ouderlijke conflicten een negatieve invloed kunnen hebben op het functioneren van adolescenten (Afifi & Schrodt, 2003; Spruijt & Kormos 2010). Conflicten na de scheiding hebben vaak betrekking op de kinderen, zoals de omgangsregeling (Sbarra & Emery, 2008). Een onderzoek laat zien dat de invloed groter wanneer ouders conflicten hebben na de scheiding dan voor of tijdens de scheiding (Pavlat, 2005). Amato (2010) beschrijft in zijn review dat adolescenten vooral worden gehinderd door echtscheiding in geval van negatieve, conflicterende en disfunctionele gezinsprocessen. Een leefklimaat waarin kinderen voortdurend worden blootgesteld aan conflicten is namelijk een slechte opvoedingssituatie voor de kinderen (Spruijt, 2006). Uit eerder onderzoek blijkt dat conflictueuze ouderlijke scheidingen meer probleem- en risicogedrag bij adolescenten tot gevolg hebben, dan niet-conflictueuze ouderlijke scheidingen (Burt & Barnes, 2008; Barrett & Turner, 2006). Dit komt doordat ouderlijke conflicten wraakgevoel, wisselende emoties en onrust bij adolescenten oproepen, welke kunnen leiden tot internaliserende en externaliserende problemen (Davies et al., 2007). Internaliserende problemen die op kunnen treden bij adolescenten met conflicterende

gescheiden ouders zijn; een lager zelfbeeld, een minder goed aanpassingsvermogen en adolescenten kunnen minder vaardig zijn op cognitief en sociaal gebied (Barrett & Turner, 2006; Hamama & Ronen-Shenhav, 2012). Geconcludeerd kan worden dat er een samenhang is tussen ouderlijke conflicten na de scheiding en een laag zelfbeeld. De manier waarop ouders de conflicten oplossen en hoe kinderen omgaan met de conflicten blijken de meest bepalende factors voor negatieve gevolgen te zijn (Kelly, 2000 & Grych, 2005). Ook kunnen adolescenten betrokken raken bij ouderlijke conflicten. Dit wordt ook wel triangulatie genoemd (Baker & Chambers, 2011). Dit kan er onder meer voor zorgen dat zij niet leren om problemen adequaat op te lossen, met als gevolg dat zij een deel van hun zelfvertrouwen en zelfs het basisvertrouwen in de wereld kunnen verliezen (Smulders- Groenhuijsen, 2002).

Triangulatie

Salvador Minuchin (1974) noemt triangulatie het proces waarbij adolescenten betrokken worden bij ouderlijke conflicten (Baker & Chambers, 2011). Dit is een systeemproces waarbij een adolescent betrokken raakt bij de conflicterende interacties van ouders door partij te kiezen, ouders af te leiden en boodschappen over te dragen om conflicten tussen ouders te vermijden of te minimaliseren (Buehler & Welsh, 2009). Vanuit de gezinssysteemtheorie van Bowen (1978) wordt gesteld dat een conflict tussen ouders makkelijk kan overslaan naar de kinderen, dit wordt het *spillover* effect genoemd. Dit houdt in dat spanningen in een relatie van het gezinssysteem kunnen doorsijpelen in andere relaties (subsystemen) binnen het gezin (Cox & Paley, 1997). Triangulatie komt vaker voor wanneer adolescenten zich bedreigd voelen door conflicten. Dit wordt veroorzaakt doordat zij in verwarrende situaties geplaatst en geconfronteerd kunnen worden met tegenstrijdige loyaliteiten (Amato & Afifi, 2006). Deze situatie kan ertoe leiden dat adolescenten zichzelf de schuld geven van de conflicten of zich verantwoordelijk voelen voor het oplossen ervan (Buehler & Welsh, 2009). Daardoor kunnen zij het gevoel krijgen een keuze te moeten maken tussen een van de ouders (Fosco & Grych, 2010), wat stress en schuldgevoelens kan opleveren (Afifi & Schordt, 2003). Ook Kelly (2012) concludeert dat triangulatie in hoge mate in verband gebracht kan worden met internaliserende problemen bij adolescenten. Door triangulatie worden ouderlijke conflicten nog bedreigender, omdat de adolescent het doelwit kan worden van ouderlijke vijandigheid of agressie en moet kiezen tussen de loyaliteiten (Buehler & Welsh, 2009). Er kan dan bij de adolescent de druk ontstaan om loyaal te moeten zijn aan de ene ouder en ontrouw aan de andere (Afifi & Schordt, 2003). Volgens Minuchin (1974) kunnen de voortdurende eisen van een gezin met loyaliteitsconflicten het zelfbeeld van een adolescent verstoren. Ook bestaat er een verband tussen triangulatie ernstig verstoorte relaties tussen ouders en adolescenten (Buehler & Welsh, 2009) terwijl

een warme en positieve interactie juist nodig is voor de ontwikkeling van een helder zelfbeeld (Lewandowski et al., 2010). Van Dijk en collega's (2020) ondersteunen deze bevinding dat het niet zozeer de conflicten zijn tussen ouders na de scheiding die problematisch zijn, maar dat met name de processen van triangulatie een verhoogd risico vormen voor lagere niveaus van sociale aanpassing en zelfrespect wanneer ouders frequente en intense conflicten blijven hebben.

Dit onderzoek

Uitgaande van de bestaande onderzoeken en de literatuur is het duidelijk dat conflicten een negatieve invloed kunnen hebben op het zelfbeeld van adolescenten, echter is het nog onvoldoende duidelijk wat hierbij de rol is van triangulatie. Het doel van dit onderzoek is om meer inzicht krijgen in de samenhang tussen het zelfbeeld van adolescenten, ouderlijke conflicten en triangulatie na de scheiding. Dit onderzoek kan aanknopingspunten bieden voor de behandeling van adolescenten van gescheiden ouders die kampen met een laag zelfbeeld en waarbij er sprake is van het betrokken worden bij de conflicten tussen hun ouders en het gevoel ertussenin te staan. De bijbehorende vraagstelling is: Is er sprake van samenhang tussen ouderlijke conflicten na de scheiding en het zelfbeeld van adolescenten en speelt triangulatie hierin een modererende rol? Om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden wordt gebruik gemaakt van de volgende onderzoeksvragen en bijbehorende hypothesen: (1) Is er sprake van samenhang tussen het zelfbeeld van adolescenten en ouderlijke conflicten na scheiding? Op basis van eerdere onderzoeken en de literatuur wordt er verwacht dat het zelfbeeld van adolescenten negatief samenhangt met ouderlijke conflicten na scheiding. Hierbij wordt onder meer gerefereerd aan het onderzoek van Seidah & Bouffard (2007), waarin wordt geconcludeerd ouderlijke conflicten schadelijk zijn voor het zelfbeeld. Hypothese 2: Is er sprake van samenhang tussen triangulatie bij ouderlijke conflicten na scheiding en het zelfbeeld van adolescenten? Op basis van onderzoek van Kelly (2012) wordt er een positieve samenhang verwacht. Hypothese 3: Is de relatie tussen ouderlijke conflicten en zelfbeeld anders wanneer er sprake is van triangulatie? Er wordt verwacht dat er een interactie bestaat tussen een laag zelfbeeld en de conflicten tussen ouders na scheiding en dat dit wordt versterkt wanneer er sprake blijkt van triangulatie (Buehler & Welsh, 2009; Amato, 2010).

Methode

Procedure

Voor dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van longitudinale data die verzameld zijn in het kader van het onderzoeksproject 'Waar hoor ik thuis?'. Dit project is uitgevoerd door onderzoekers van de Universiteit Utrecht, vanuit het strategisch thema 'Dynamics of Youth'. Het onderzoek bevat 3 meetrondes waarvan de eerste meetronde plaatsvond van januari 2019 tot oktober 2020 en focust specifiek op het perspectief vanuit de adolescent. Er zijn verschillende factoren in het onderzoek meegenomen zoals de individuele, ouder-kind, inter-ouderlijke, school, omgeving/buurt, digitale media en juridische factoren waarin kwantitatieve en kwalitatieve methoden worden gecombineerd. Voor dit onderzoek wordt er enkel gebruik gemaakt van de data afkomstig van de vragenlijsten. Deze werden online ingevuld met een duur van ongeveer 40 tot 60 minuten. Na iedere deelname ontvingen de participanten een cadeaubon ter waarde van 10 euro. Het onderzoeksproject is goedgekeurd door de facultaire ethische commissie van de Universiteit Utrecht (FETC). Voor het afnemen van data werd er vooraf, door middel van een toestemmingsformulier, '*informed consent*' aangevraagd bij de ouders en de adolescenten. In verband met de privacy van de participanten is anonimiteit gewaarborgd. Dit onderzoek maakt gebruik van de data uit de eerste meetronde.

Steekproef

Het onderzoeksproject betreft een aselecte gemakssteekproef van 188 kinderen, vaders en moeders ($N = 564$), waarvan de ouders gescheiden of uit elkaar zijn. De werving is verlopen via de UU, maatschappelijke partijen, scholen en *social media* middels de sneeuwbal methode. Deelnemers zijn geworven in het midden van Nederland. Uit de totale steekproef zijn er ter aanvulling 40 adolescenten geselecteerd voor diepte-interviews en zijn 90 adolescenten en hun ouders geselecteerd voor aanvullende observaties in meetrondes. De adolescenten die de vragenlijsten hebben ingevuld zijn tussen de 12 en 18 jaar oud met een gemiddelde van 14,34 jaar ($SD = 1,88$). Het gaat hierbij om 73 jongens (38,8%) en 115 meisjes (61,2%). Er is gemeten bij adolescenten uit verschillende gezinsvormen qua zorg- en omgangsregeling. De meeste adolescenten (62,5%) wonen afwisselend bij hun vader en moeder, een aantal adolescenten wonen alleen bij hun moeder met soms of regelmatig contact met hun vader (23,4%) en enkelen (3,2%) wonen bij hun vader met soms of regelmatig contact met hun moeder. Een aantal adolescenten (6,4%) woont bij hun moeder waarbij er geen sprake van contact is met de vader. Het opleidingsniveau van de adolescenten liep uiteen van VMBO (21,8%), combiklas VMBO/HAVO (3,2%), HAVO (21,8%), combiklas HAVO/VWO (6,9%), VWO (33,0%), MBO (5,3%), HBO (1,1%), universiteit (0,5%) tot werk (1,1%) of overig (5,3%).

Instrumenten

Ouderlijke conflicten

Als instrument voor de ouderlijke conflicten wordt de subschaal 'Ouderlijk Conflict' (CC1j) gebruikt van de *Coparenting Behavior Questionnaire* (CBQ) (Schum & Stolberg, 2007). De CBQ is een gestandaardiseerde vragenlijst met 86 items die *co-parenting* interacties en het opvoedingsgedrag van gescheiden ouders meet vanuit het perspectief van het kind. Dit instrument is bedoeld voor de leeftijd tussen 10-17 jaar. Er wordt gevraagd naar het gedrag van hun ouders gedurende de afgelopen drie maanden. De CBQ bestaat uit 12 subschalen, waaronder ouderlijk respect, coöperatie, ouderlijke communicatie, ouderlijk conflict, triangulatie en elk van de volgende opvoedingsvaardigheden voor zowel moeder als vader: warmte, monitoring, ouder-kind communicatie, opvoeding en corrigeren. In het onderzoek is er gebruik gemaakt van de subschalen 'Ouderlijk Conflict' en 'Triangulatie'.

De subschaal 'Ouderlijk Conflict' bestaat uit 6 items. Twee voorbeelden van items zijn: "*Wanneer mijn ouders ruzie maken, voel ik me gedwongen om partij te kiezen*" en "*Wanneer mijn ouders met elkaar praten, maken zij elkaar verwijten*". Er kan geantwoord worden met 1 (bijna nooit) tot 5 (bijna altijd). Een hoge score staat hierbij voor een hoge mate van ouderlijke conflicten. De betrouwbaarheid en validiteit van de CBQ is onderzocht en deze blijkt voldoende (Rothbart et al., 2001). Om te onderzoeken of de subschalen intern consistent zijn wordt de betrouwbaarheid aan de hand van de *Cronbach's Alpha* gemeten. De betrouwbaarheid is $\alpha = .93$, dit betekent een goede betrouwbaarheid (Field, 2013).

Triangulatie

De subschaal 'Triangulatie' (CT1j) uit de CBQ wordt gerepresenteerd in 10 items. Voorbeelden van items zijn: "*Mijn ouders klagen over elkaar*", 'mijn ouders worden boos op elkaar als ze met elkaar praten' en "*Mijn ouders schreeuwen tegen elkaar*". Om te onderzoeken of de subschalen intern consistent zijn wordt de betrouwbaarheid aan de hand van de *Cronbach's Alpha* gemeten. De betrouwbaarheid van de items is $\alpha = .74$, er is sprake van een goede betrouwbaarheid (Field, 2013).

Self-Concept Clarity

De mate van 'Self-Concept Clarity' wordt gemeten aan de hand van de 'Self-Concept Clarity Scale' (SCC) (SC1j) (Campbell et al., 1996) en bestaat uit 12 items. Een 5-punts Likertschaal geeft aan in hoeverre een item van toepassing is (1 = zeer mee oneens, 5 = zeer mee eens). Dit concept meet de mate waarin het zelfbeeld van een individu helder en vol zelfvertrouwen gedefinieerd is, intern consistent en stabiel over tijd. De SCC is verdeeld in 12 items. Twee voorbeelden van items zijn: "*Mijn ideeën over mezelf zijn vaak in conflict met elkaar*" en "*Ik vraag me vaak af wat voor persoon ik nu eigenlijk ben*". De schaalrange loopt van 1 (zeer mee oneens) tot 5 (zeer mee eens). Een

hoge score staat hierbij voor een lage mate van 'Self Concept Clarity'. De vragenlijst is uitvoerig gevalideerd met adequate betrouwbaarheid en validiteit (Campbell et al., 1996). Om te onderzoeken of de subschalen intern consistent zijn wordt de betrouwbaarheid aan de hand van de *Cronbach's Alpha* gemeten. De betrouwbaarheid van de items is $\alpha = .81$. Ook hier is sprake van een goede betrouwbaarheid.

Analyseprocedure

Ter beantwoording van de onderzoeksvraag worden de verworven data geanalyseerd met behulp van het programma *IBM SPSS Statistics 26*. Er is in dit onderzoek sprake van een beschrijvende en toetsende onderzoeksvraag met drie variabelen: de afhankelijke variabele (zelfbeeld), de onafhankelijke variabele (ouderlijke conflicten) en een mogelijke moderator (triangulatie). Alle variabelen zijn van interval meetniveau. Eerst worden de beschrijvende statistieken bekeken van alle relevante variabelen. De analysetechniek die nodig is om de onderzoeksvragen te beantwoorden is een multiële regressie met interactie-effect. In de eerste stap van de analyse wordt het hoofdeffect vastgesteld voor de eerste onderzoeksvraag: het verband tussen de afhankelijke variabele zelfbeeld en de onafhankelijke variabele ouderlijke conflicten. Alvorens de regressieanalyse uitgevoerd kan worden, wordt er getoetst op de bijbehorende assumpties: de normaalverdeling door middel van een histogram en homoscedasticiteit en lineariteit door middel van een spreidingsdiagram. Er wordt gebruikt gemaakt van een parametrische toets wanneer aan de assumpties voldaan is. Als tweede stap wordt het hoofdeffect vastgesteld voor de tweede onderzoeksvraag: is er sprake van samenhang tussen het zelfbeeld van een adolescent en triangulatie? Vervolgens wordt er een multiële regressie uitgevoerd waarin alle onafhankelijke variabelen worden opgenomen om vervolgens te kijken naar een eventueel interactie-effect. Het model wordt dan uitgebreid door de samenhang te toetsen tussen het zelfbeeld en ouderlijke conflicten na controle voor triangulatie door een interactieterm aan te maken. Er wordt gezocht naar een interactie tussen de twee predictoren waarbij er geen sprake mag zijn van een $VIF > 10$, dit zou duiden op multicollineariteit. Multicollineariteit kan gecorrigeerd worden door de variabelen te centreren. Wanneer er sprake is van een significant interactie-effect van de onafhankelijke variabele op de afhankelijke variabele is er sprake van een moderatie-effect (Baron & Kenny, 1986).

Resultaten

Beschrijvende statistieken

Voorafgaand aan het uitvoeren van de analyses zijn de assumpties voor regressieanalyse normaalverdeling, homoscedasticiteit en lineariteit gecontroleerd. Er zijn geen afwijkende resultaten gevonden. De adolescenten rapporteerden een gemiddelde score van 1.67 op ouderlijke conflicten en 1.84 op triangulatie. Dat betekent dat er in deze steekproef een relatief lage mate van zowel conflicten als triangulatie aanwezig is aangezien de schaal van 1 tot 5 loopt. In Tabel 1 staan de correlaties, groepsgrootten, gemiddelden en standaarddeviaties van de variabelen die in deze thesis onderzocht worden. In de tabel is te zien dat de correlatie tussen triangulatie en zelfbeeld hoger is dan ouderlijke conflicten en zelfbeeld.

Tabel 1

Correlaties, groepsgrootte, gemiddelden, en standaarddeviaties van de variabelen uit deze thesis

Variabele	<i>r</i>	<i>r</i>	N	M*	SD	Min.	Max.
Self Concept Clarity			186	3.42	.74	1.40	5.00
Triangulatie		-.37	141	1.84	.68	1.00	4.20
Ouderlijke conflicten	.43	-.25	141	1.67	.71	1.00	4.10

Noot. M* Range: 1 = (bijna) nooit/niet, 5 = (bijna) altijd/heel vaak

Zelfbeeld en ouderlijke conflicten

Onderzoeksvraag 1 luidt: is er sprake van samenhang tussen het zelfbeeld van een adolescent en ouderlijke conflicten? Daarvoor is een enkelvoudige regressieanalyse uitgevoerd (Tabel 2). Ouderlijke conflict als predictor verklaart 6.2% van de variantie en blijkt ook significant ($R^2 = .06$, $F(140) = 9.23$; $p = 0.003$, $\beta = .25$). Het regressiegewicht is negatief, een hogere mate van ouderlijke conflicten voorspelt een lager zelfbeeld en een lagere mate conflicten juist een hoger zelfbeeld ($b = -.26$, $t(140) = -3.04$, $p = .003$).

Tabel 2

Resultaten regressieanalyses met als afhankelijke variabele Self Concept Clarity

	Predictor	B	SE	β	p	R^2
Model 1						
	Constante	3.90	.15		.00	
	Ouderlijke conflicten	-.26	.09	-.25	.00	.06
Model 2						
	Constante	4.21	.17		.00	
	Triangulatie	-.40	.09	.37	.00	.14
Model 3						
	Constante	4.31	.18		.00	
	Ouderlijke conflicten	-.12	.09	.11	.20	
	Triangulatie	-.35	.09	.32	.00	.15

Noot. M* Range: 1 = (bijna) nooit/niet, 5 = (bijna) altijd/heel vaak

Zelfbeeld en triangulatie

Onderzoeksvraag 2 luidt: is er sprake van samenhang tussen het zelfbeeld van een adolescent en triangulatie? De resultaten van deze enkelvoudige regressie zijn te zien in Tabel 1. Triangulatie als predictor van zelfbeeld verklaart 13.7% van de variantie en blijkt ook significant ($R^2 = .14$, $F(140) = 1.14$, $p = <0.01$, $\beta = .37$). Het regressiegewicht is negatief, een hogere mate van triangulatie voorspelt een lager zelfbeeld ($b = -.40$, $t(140) = -4.69$, $p < .01$) en een lagere mate van triangulatie voorspelt een hoger zelfbeeld.

Rol van triangulatie

Onderzoeksvraag 3 luidt: Is de relatie tussen ouderlijke conflicten en zelfbeeld anders wanneer er sprake is van triangulatie? De resultaten van deze multi-pele regressie zijn te zien in Tabel 2. Het totale model verklaart 14.7% variantie door ouderlijke conflicten en triangulatie als predictoren van zelfbeeld ($R^2 = .15$, $F(140) = 11.87$, $p < 0.01$). De afzonderlijke predictor ouderlijke conflicten voorspelt geen lager zelfbeeld en blijkt niet meer significant ($b = 1.12$, $t(140) = -1.28$, $p = .203$) wanneer triangulatie ook in het model is opgenomen. Het effect van triangulatie op zelfbeeld is nog wel significant ($b = -.35$, $t(140) = -3.70$, $p < 0.01$, $\beta = -.32$). Het hoofdeffect van conflicten op zelfbeeld verdwijnt wanneer rekening wordt gehouden met triangulatie. Hierdoor heeft het geen toegevoegde waarde om een interactie-effect te onderzoeken voor deze predictoren. Voor de volledigheid is dit nog wel getoetst, maar dit bleek niet significant. Dit betekent dat effect van ouderlijke conflicten op het zelfbeeld van adolescenten na scheiding niet

afhankelijk is van niveaus van triangulatie, maar dat triangulatie op zichzelf in deze dataset alle variantie van zelfbeeld verklaart.

Discussie

Onderzoek toont aan dat internaliserende problemen zoals angst, lichamelijke klachten, een laag zelfbeeld en depressie in hoge mate verbonden zijn met ouderlijke conflicten na scheiding (Buehler en Welsh, 2009; Amato 2000). Vanuit de gezinssysteem theorie van Bowen (1978) wordt gesteld dat een conflict tussen ouders makkelijk kan overslaan naar de kinderen, dit wordt het *spillover* effect genoemd. Dit houdt in dat spanningen in een relatie van het gezinssysteem (ouder-ouder systeem) kunnen doorsijpelen in andere relaties binnen het gezin (ouder-kind systeem) (Cox & Paley, 1997). Salvador Minuchin (1974) noemt triangulatie het proces waarbij adolescenten betrokken worden bij ouderlijke conflicten (Baker & Chambers, 2011). In deze thesis is onderzocht of er sprake is van samenhang tussen ouderlijke conflicten en het zelfbeeld van adolescenten en of triangulatie hierin een modererende rol speelt.

Deelvraag 1: Conflicten na de scheiding en zelfbeeld

In de eerste deelvraag is onderzocht of ouderlijke conflicten en zelfbeeld van adolescenten na ouderlijke scheiding samenhangen. Zoals Seidah en Bouffard (2007) beschrijven kunnen ouderlijke conflicten en/of een scheiding het zelfbeeld van adolescenten negatief beïnvloeden. Een laag zelfbeeld en depressie zijn in hoge mate verbonden met ouderlijke conflicten na scheiding (Buehler en Welsh, 2009; Amato, 2000). De verwachting dat er sprake zou zijn van een negatieve samenhang is bevestigd. Dit betekent dat een hoge mate van ouderlijke conflicten samenhangt met een laag zelfbeeld en een lage mate van ouderlijke conflicten samenhangt met een hoger zelfbeeld. Dit zou kunnen komen doordat ouderlijke conflicten wraakgevoel, wisselende emoties en onrust bij adolescenten oproepen, welke kunnen leiden tot internaliserende en externaliserende en externaliserende problemen en emotionele onveiligheid (Davies et al., 2007). Internaliserende problemen die op kunnen treden bij adolescenten met conflicterende gescheiden ouders zijn o.a. een lager zelfbeeld, een minder goed aanpassingsvermogen en adolescenten zijn tevens minder vaardig op cognitief en sociaal gebied (Barrett & Turner, 2006; Hamama & Ronen-Shenhav, 2012). Conflicterende ouders na scheiding zijn mogelijk meer met zichzelf bezig en hebben hierdoor verminderd oog voor het functioneren van hun kind, wat vervolgens kan resulteren in verhoogd internaliserend probleemgedrag bij jongeren (Gerard et al., 2006).

Deelvraag 2: Triangulatie en zelfbeeld

Aansluitend werd de samenhang onderzocht tussen het zelfbeeld van adolescenten en triangulatie. De verwachting dat er sprake zou zijn van samenhang is bevestigd. Deze samenhang wordt mogelijk veroorzaakt doordat adolescenten in verwarrende situaties geplaatst worden als zij bij de conflicten tussen hun ouders worden betrokken en geconfronteerd kunnen worden met tegenstrijdige loyaliteiten (Amato & Afifi, 2006). Deze situatie kan ertoe leiden dat adolescenten zichzelf de schuld geven van conflicten, of zich verantwoordelijk voelen voor het oplossen ervan (Buehler & Welsh, 2009). Daardoor kunnen zij het gevoel krijgen een keuze te moeten maken tussen een van de ouders (Fosco & Grych, 2010), wat stress en schuldgevoelens kan opleveren (Afifi & Schordtr, 2003). Bowen (1978) stelt dat een conflict tussen ouders makkelijk kan overslaan naar de kinderen. De uitgevoerde analyse bevestigt ook dat triangulatie het zelfbeeld van de adolescenten negatief beïnvloedt: een hogere mate van betrokken worden bij deze conflicten en het gevoel tussen hun ouders in te staan hangt samen met een lager zelfbeeld en vice versa.

Deelvraag 3: Ouderlijke conflicten en het zelfbeeld van adolescenten

Als laatste werd de relatie tussen ouderlijke conflicten en het zelfbeeld van adolescenten onderzocht en is gekeken of deze relatie anders zou zijn wanneer rekening wordt gehouden met triangulatie. Er werd verondersteld dat middels moderatie het effect van conflicten op het zelfbeeld afhankelijk zou zijn van de mate van triangulatie. Verondersteld werd dat triangulatie de relatie tussen ouderlijke conflicten en het zelfbeeld van adolescenten op een negatieve manier zou versterken, waarbij ouderlijke conflicten een grotere negatieve samenhang zou hebben met het zelfbeeld wanneer adolescenten meer betrokken zouden worden bij conflicten en het gevoel zouden hebben tussen ouders in te staan. Tegen de verwachting in blijkt dit niet uit de analyse, aangezien er naar voren komt dat het betrokken worden bij conflicten de volledige relatie verklaart. Dit brengt ook Bowen (1978) naar voren in zijn bevindingen. Hij stelt namelijk dat een conflict tussen ouders makkelijk kan overslaan naar de kinderen en dat spanningen in een relatie van het gezinssysteem kunnen doorsijpelen in andere relaties binnen het gezin (Cox & Paley, 1997). De conflicten tussen ouders vinden plaats binnen het ouderlijk systeem en triangulatie vindt plaats in het ouder-kind systeem. Er kan dan bij de adolescent de druk ontstaan om loyaal te moeten zijn aan de ene ouder en ontrouw aan de andere (Afifi & Schordtr, 2003). Volgens Minuchin (1974) kunnen deze voortdurende eisen van een gezin met loyaliteitsconflicten het zelfbeeld van een adolescent verstoren. Er bestaat ook volgens Buehler en Welsh (2009) een verband tussen triangulatie en ernstig verstoorde relaties tussen ouders en adolescenten terwijl een warme en positieve interactie juist nodig is voor de ontwikkeling van een helder

zelfbeeld (Lewandowski et al., 2010). De bevindingen uit deze thesis worden ondersteund door de meta-analyse van Van Dijk en collega's (2020) waaruit blijkt dat niet zozeer de conflicten na de scheiding, maar met name de processen van triangulatie een verhoogd risico vormen voor lagere niveaus van sociale aanpassing en zelfrespect wanneer ouders frequente en intense conflicten blijven hebben.

Dit onderzoek

Dit onderzoek kent zowel een aantal sterke kanten als beperkingen. Het is gebaseerd op de visie en rapportage van adolescenten. Dit is uniek omdat er nauwelijks onderzoek is gedaan met alleen informatie van adolescenten en tevens zijn het zeer recente data. Het geeft veel relevante, nieuwe informatie die waardevol is voor zowel de wetenschap als de praktijk. Er bleek namelijk nog beperkt onderzoek te zijn gedaan naar triangulatie. In deze steekproef rapporteerden de adolescenten een gemiddelde score van 1.67 op ouderlijke conflicten en een gemiddelde score van 1.84 op triangulatie. Dit betekent dat er in deze steekproef een relatief lage mate van zowel conflicten als triangulatie werd ervaren. Het is interessant dat ondanks de lage gemiddelde scores er toch een significant effect is gevonden. Met de huidige data zou er nog naar andere modererende effecten kunnen worden gekeken, zoals; de duur van de scheiding, sekseverschil, karaktereigenschappen van de adolescent en opvoedkwaliteiten van de ouders. Er is namelijk bekend dat er meerdere factoren een rol kunnen spelen in de ontwikkeling van het zelfbeeld (Van Peer, 2006). Het betreft hier een cross-sectioneel onderzoek, wat tot gevolg heeft dat er niet gesproken kan worden over oorzaak en gevolg op de lange termijn. Tevens is de steekproef relatief klein, (N = 141), mede doordat alleen gebruik kon worden gemaakt van de eerste wave. Hierdoor zijn resultaten met enige voorzichtigheid generaliseerbaar. Aanvullend onderzoek ten aanzien van gezinssystemen en de exacte processen binnen het ouder-kind systeem en de invloed hiervan op de ontwikkeling van de adolescenten zouden de mechanismen van triangulatie nog meer kunnen verklaren. De vraag blijft nu nog open staan wat er exact voor zorgt dat adolescenten betrokken worden bij deze conflicten. Interessant zou zijn om te kijken naar de gevolgen van triangulatie op het separatie-individuatie proces. Wanneer een adolescent zich gedwongen voelt om de behoeften en verlangens van hun ouders voorop te stellen ervaren zij onvoldoende ruimte om bezig te zijn met het losmaken van de ouders en het ontwikkelen van een eigen identiteit. Dit is een belangrijke taak in de adolescentieperiode voor de ontwikkeling naar zelfstandigheid (Blos, 1967).

Conclusie

Wat heeft het onderzoek naar de samenhang tussen ouderlijke conflicten en het zelfbeeld opgeleverd? En wat is er bekend geworden over een eventuele samenhang van dit verband ten aanzien van de mate van triangulatie? Allereerst is duidelijk geworden dat het zelfbeeld van adolescenten negatief samenhangt met ouderlijke conflicten na scheiding, evenals met triangulatie. Adolescenten rapporteren in dit onderzoek dat zij bij conflicten tussen ouders voornamelijk last hebben van triangulatie in geval van ouderlijke conflicten. De invloed van het betrokken worden in de conflicten tussen ouders en het gevoel hebben tussen ouders in te staan hangt negatief samen met de mate waarin zij goed weten wat voor persoon zij zijn. Implicaties voor de praktijk kunnen zich richten op interventies met als doel triangulatie te doen afnemen of te voorkomen waarbij adolescenten ondersteund worden in deze situatie. Hierin is een rol weggelegd voor de professionals om met de adolescenten deze situatie systemisch te benaderen en de ouder-kind relatie te bespreken en hen te ondersteunen wanneer zij verantwoordelijkheid voelen en nemen in de conflicten tussen hun ouders na de scheiding. Wanneer er sprake lijkt van een laag zelfbeeld bij adolescenten na scheiding kan er gerichter onderzoek gedaan worden of er sprake is van triangulatie. Deze inzet heeft als doel het bevorderen van een gezonde ontwikkeling van het zelfbeeld van adolescenten. Naast bovenstaande implicaties is het van belang om bewustwording te creëren bij ouders na scheiding. Wanneer ouders na scheiding zich bewust zijn van de samenhang van triangulatie en het zelfbeeld zullen zij mogelijk meer verantwoordelijkheid nemen om hun adolescent niet te betrekken bij de conflicten binnen het oudersysteem.

Referenties

- Afifi, T.D., & Schordt, P. (2003). 'Feeling caught' as a mediator of adolescents' and young adults' avoidance and satisfaction with their parents in divorced and non-divorced households. *Communication Monographs, 70*, 142-173. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1080/0363775032000133791>
- Amato, P.R., & Afifi, T.D. (2006). Feeling caught between parents: Adult children's relations with parents and subjective well-being. *Journal of Marriage and Family, 68*, 222-235. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2006.00243.x>
- Amato, P. R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and Family, 62(4)*, 1269-1287. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1111/j.1741-3737.2000.01269.x>
- Amato, P. R. (2010). Research on divorce: Continuing trends and new developments. *Journal of Marriage and Family, 72*, 650-666. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1111/j.1741-3737.2010.00723.x>
- Amato, P. R., & Irving, S. (2006). Historical trends in divorce in the United States. *Handbook of divorce and relationship dissolution*, 41-57. Erlbaum. <https://www.routledgehandbooks.com/doi/10.4324/9781315820880.ch3>
- Amato, P. R., & Keith, B. (1991). Parental divorce and the well-being of children: A meta-analysis. *Psychological Bulletin, 110*, 26-46. <https://psycnet-apa-org.proxy.library.uu.nl/doi/10.1037/0033-2909.110.1.26>
- Baker, A.J.L., & Chambers, J. (2011). Adult Recall of childhood Exposure to Parental Conflict: Unpacking the Black Box of Parental Alienation. *Journal of Divorce and Remarriage, 52*, 55-76. <https://doi.org/10.1080/10502556.2011.534396>
- Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator–mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology, 51(6)*, 1173–1182. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.51.6.1173>
- Barrett, A. E., & Turner, J. (2006). Family structure and substance use problems in adolescence and early adulthood: Examining explanations for the

- relationship. *Addiction*, *101*, 109–20. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1111/j.1360-0443.2005.01296.x>
- Ben-Ami, N., & Baker, J. L. (2012). The Long-Term Correlates of Childhood Exposure to Parental Alienation on Adult Self-Sufficiency and Well-Being. *The American Journal of Family Therapy*, *40*, 169-183. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1080/01926187.2011.601206>
- Booth, A., & Amato, P. R. (2001). Parental predivorce relations and offspring post-divorce well-being. *Journal of Marriage and Family*, *63*(1), 197-212. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1111/j.1741-3737.2001.00197.x>
- Bowen, M. (1978). *Family therapy in clinical practice*. Jason Aronson, Inc.
- Buehler, C., & Welsh, D.P. (2009). A Process Model of Adolescents' Triangulation into Parents'. *Martial Conflict: The Role of Emotional Reactivity. Journal of Family Psychology*, *23*. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1037/a0014976>
- Burt, S. A., & Barnes, A. R. (2008). Parental divorce and adolescent delinquency: Ruling out the impact of common genes. *Developmental Psychology*, *44*, 1668–1677. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1037/a0013477>
- Campbell, J.D., Trapnell, P.D., Heine, S.J., Katz, I, M., Lavalley, L.F., & Lehman, D.R. (1996). Self-concept clarity: Measurement, personality correlates, and cultural boundaries. *Journal of Personality and Social Psychology*, *70*, 141-156. <https://psycnet-apa-org.proxy.library.uu.nl/doi/10.1037/0022-3514.70.1.141>
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2020). *Echtscheiding; leeftijdsverschil, kinderen, geboorteland, huwelijksduur*. [dataset] <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBSnl/dataset/60060ned/table?fromstatweb>
- Cox, M. J., & Paley, B. (1997). Families as systems. *Annual Review of Psychology*, *48*, 243-267. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1146/annurev.psych.48.1.243>
- Davies, P. T., Sturge-Apple, M. L., Cicchetti, D., & Cummings, E. M. (2007). The role of child adrenocortical functioning in pathways between interparental conflict and child maladjustment. *Developmental Psychology*, *43*, 918-930. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.43.4.918>

- Dijk van, R., van der Valk, I. E., Deković, M., & Branje, S. J. (2020). A meta-analysis on interparental conflict, parenting, and child adjustment in divorced families: Examining mediation using meta-analytic structural equation models. *Clinical Psychology Review*. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2020.101861>
- Du Rocher, T. D., & Cummings, E. M. (2003). Parental Dysphoria and Children's Internalizing Symptoms: Marital Conflict Styles as Mediators of Risk. *Child Development*, *74*, 1663-1681. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1046/j.1467-8624.2003.00630.x>
- Field, A. (2013). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics*. (4rd ed.). Sage.
- Fosco, G. M., & Grych, J. H. (2010). Adolescent triangulation into parental conflicts: Longitudinal implications for appraisals and adolescent-parent relations. *Journal of Marriage and Family*, *72*(2), 254-266. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1111/j.1741-3737.2010.00697.x>
- Gerard, J. M., Krishnakumar, A., Buehler, C. (2006). Marital Conflict, Parent-Child Relations, and Youth Maladjustment: A Longitudinal Investigation of Spillover Effects. *Journal of Family Issues*, *75*, 915-975. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1177/0192513X05286020>
- Grych, J.H., & Fosco, G.M. (2004). Family processes that shape the impact of interparental conflict on adolescents. *Development and Psychopathology*, *3*. <https://doi.org/10.1017/s0954579404004717>
- Grych, J. H. (2005). Interparental Conflict as a Risk Factor for Child Maladjustment: Implications for the Development of Prevention Programs. *Family Court Review*, *43*, 97-108. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1111/j.1744-1617.2005.0001.x>
- Hamama, L., & Ronen-Shenhav, A. (2012). Self-control, social support, and aggression among adolescents in divorced and two-parent families. *Children and Youth Services Review*, *34*, 1042-1049. doi:10.1016/j.childyouth.2012.02.009
- Kelly, J.B. (2000). Children's Adjustment in Conflicted Marriage and Divorce: A Decade Review of Research. *Journal of the American Academy of Child and*

Adolescence Psychiatry, 39. <https://doi.org/10.1097/00004583-200008000-00007>

Kelly, J. B. (2012). *Risk and protective factors associated with child and adolescent adjustment following separation and divorce: Social science applications*. In K. Kuehnle & L. Drozd (Eds.), *Parenting plan evaluations: Applied research for the family court*. 49–84. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1093/med:psych/9780199754021.003.0003>

Lee-Flynn, S. C., Pomaki, G., DeLongis, A., Biesanz, J. C., & Puterman, E. (2011). Daily cognitive appraisals, daily affect, and long-term depressive symptoms: the role of self-esteem and self-concept clarity in the stress process. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 37, 255-268. <https://doi.org/10.1177/0146167210394204>

Lewandowski, G. W., Nardone, N., & Raines, A. J. (2010). The role of self-concept clarity in relationship quality. *Self and Identity*, 9, 416-433. <https://doi.org/10.1090/15298860903332191>

Minuchin, S. (1974). *Families and family therapy*. MA: Harvard University Press.

Pavlat, J. (2005). Children in divorce conflicts: American studies. *Ceskoslovenska Psychologie*, 49, 422-431. Retrieved from <http://cspsych.psu.cas.cz>

Rothbart, M. K., Ahadi, S. A., Hershey, K. L., & Fisher, P. (2001). Investigations of temperament at three to seven years: The Children's Behavior Questionnaire. *Child development*, 72(5), 1394-1408. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00355>

Sbarra, D.A., & Emery, R.E. (2008). Deeper into divorce: using actor-partner analyses to explore systemic differences in coparenting conflict following custody dispute resolution. *Journal of Family Psychology*, 22(1), 144. <https://dx.doi.org/10.1037/0893-3200.22.1.144>

Schwartz, S.J., Klimstra, T.A., Luyckx, K., Hale, W.W. III, Frijns, T., Oosterwegel, A., et al. (2011). Daily dynamics of personal identity and self-concept clarity. *European*

Journal of Personality, 25, 373–385. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1002/per.798>

Seidah, A., & Bouffard, T. (2007). Being proud of oneself as a person or being proud of one's physical appearance: What matters for feeling well in adolescence? *Social Behavior and Personality*, 35, 255-268. <https://doi.org/10.2224/sbp.2007.35.2.255>

Shimkowski, J. R., & Schrodt, P. (2012). Coparental communication as a mediator of interparental conflict and young adult children's mental wellbeing. *Communication Monographs*, 79, 48– 71. 10.1080/03637751.2011.646492

Smulders-Groenhuijsen, L. (2003). *En ze leefden nog lang en gelukkig. Kinderen en scheiding*. Amsterdam, SWP.

Spruijt, A. P. (2006). Ouderlijke scheiding en de gevolgen voor kinderen. *Tijdschrift van de Vereniging voor Kinder- en Jeugdpsychotherapie*, 32, 37-52.

Spruijt, E., & Kormos, H. (2010). *Handboek scheiden en de kinderen*. Bohn Stafleu van Loghum

Ter Voert, M. (2020). Factsheet Scheidingen 2019. https://www.researchgate.net/publication/348279692_Fact_sheet_Scheidingen_2019

Van Peer, C. (2006). *De impact van een (echt)scheiding op kinderen en ex-partners*. Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudies.